

УДК 336.26

DOI: 10.60022/2(8)-30S

Тимошенко Андрій Олександрович

доктор економічних наук

проректор з фінансово-економічних питань

Європейський університет, Україна

Tymoshenko Andriy

Doctor of Economic Sciences

Vice-rector for Financial and Economic Issues

European University, Ukraine

ORCID: 0009-0009-8950-8241

ЕКОНОМІЧНА СТІЙКІСТЬ ДЕРЖАВНИХ ФІНАНСІВ У СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Анотація. Війна, що триває на території України, істотно вплинула на всі аспекти економічного розвитку держави, зокрема на її фінансову стійкість і безпеку. Порушення виробничих і логістичних ланцюгів, зростання витрат на оборону, скорочення інвестиційної активності та підвищення соціального навантаження зумовили суттєву трансформацію системи державних фінансів. У статті проаналізовано основні тенденції формування доходів і видатків бюджету, зміни у структурі державного боргу, дефіциту та механізмах кредитування у 2021–2025 роках. Розглянуто взаємозв'язок економічної стійкості та фінансової безпеки як ключових складових макрофінансової стабільності. Визначено, що підтримання фінансової рівноваги в умовах війни потребує підвищення ефективності податкового адміністрування, раціоналізації видатків, посилення контролю за борговими зобов'язаннями та запровадження середньострокового бюджетного планування. Окреслено значення системи порогових індикаторів для моніторингу стану державних фінансів і попередження кризових явищ. Доведено, що зміцнення економічної стійкості є пріоритетним завданням державної політики, оскільки воно забезпечує фінансову незалежність, соціальну стабільність та створює передумови для сталого розвитку в післявоєнний період.

Ключові слова: економічна стійкість, фінансова безпека, державні фінанси, бюджетна політика, дефіцит бюджету, державний борг, макрофінансова стабільність.

ECONOMIC STABILITY OF PUBLIC FINANCES WITHIN THE NATIONAL SECURITY SYSTEM

Abstract. The article provides a comprehensive study of Ukraine's economic stability and financial security in the context of wartime and the transformation of the public finance system. It reveals the theoretical and methodological foundations of economic stability as the ability of the national economy to ensure a balance between revenues and expenditures, financial equilibrium, and continuity of development even in crisis conditions. The interrelationship between the concepts of economic stability, financial security, and sustainable development, which form the basis of macrofinancial stability, public administration, and social equilibrium, has been identified. Particular attention has been paid to the analysis of structural changes in the budget system, its revenue, expenditure, and debt components, as well as to lending mechanisms as tools for supporting economic activity. The impact of military factors on the state's fiscal policy, changes in funding priorities, the role of external sources of support, and challenges to debt sustainability have been analyzed. It has been found that the key indicators for assessing economic stability are the ratio of public debt to GDP, the level of the budget deficit, the share of development expenditures, the volume of international reserves, and the structure of tax revenues.

It has been shown that the stability of public finances is the result of effective fiscal policy, coordinated with monetary and investment strategies, as well as the government's ability to adapt the budget system to external and internal risks. It has been emphasized that maintaining the financial stability of the state requires improving tax administration, diversifying sources of revenue, transparent debt management, and introducing medium-term budget planning. The use of a threshold indicator system as a mechanism for early warning of

threats and the formation of preventive measures for financial stabilization has been proposed. It has been substantiated that strengthening economic stability and financial security is a strategic priority for post-war recovery, since the state's ability to ensure economic growth, social welfare, and the implementation of sustainable development goals depends on them.

Keywords: *economic stability, financial security, public finances, budget policy, budget deficit, public debt, macrofinancial stability.*

Постановка проблеми. Повномасштабна війна стала найпотужнішим шоком для публічних фінансів України з моменту незалежності. У 2021–2024 рр. бюджетна система працювала в умовах руйнування критичної інфраструктури, релокації бізнесу, падіння податкової бази та одночасного різкого зростання видатків на безпеку й оборону, соціальну підтримку й відновлення. Це спричинило безпрецедентні розриви між доходами та видатками: дефіцит зріс від $-2,75\%$ ВВП у 2021 р. до $-24,17\%$ ВВП у 2023 р., а державний борг піднявся з $49,2\%$ ВВП до $79,4\%$ у 2024 р. при прогнозі $91,2\%$ у 2025 р. [1]. Ключовим джерелом покриття дефіциту стали офіційні зовнішні кредити й гранти, що підвищило вразливість до коливань зовнішнього фінансування та умов його надання.

Одночасно зі зростанням боргового навантаження дорожчає його обслуговування, звужується фіскальний простір для інвестицій і відбудови, посилюються ризики для курсово-цінової стабільності. У цих умовах завданням першої черги є не лише мобілізація доходів і пріоритизація видатків, а й побудова стійкої архітектури управління державними фінансами: середньострокове бюджетування, чіткі фіскальні правила і порогові значення індикаторів (дефіцит, борг/ВВП, частка видатків розвитку, структура доходів), узгоджені з вимогами національної безпеки. Важливо оцінити, якою мірою економіка здатна підтримувати макрофінансову рівновагу без надмірної зовнішньої підтримки, і які механізми (диверсифікація джерел доходів, удосконалення адміністрування податків, підвищення ефективності видатків, розвиток внутрішнього ринку запозичень) є критичними для відновлення стійкості.

Отже, науково-практична проблема полягає у вимірюванні та валідації набору кількісних індикаторів економічної стійкості державних фінансів у воєнний і повоєнний періоди, визначенні їх порогових значень і розробці інституційних рішень, що забезпечать одночасно фінансування потреб безпеки та збереження потенціалу довгострокового зростання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему економічної стійкості державних фінансів у системі забезпечення національної безпеки досліджували такі науковці, як Гудзь Ю., Шостаковська А., Майстренко Ю., Козинець А. [2], Пузирьова П. В. [3], Прокопенко Н. С., Гудзь О. Є. [4], Бобро Н., Васильєва Н., Суворова С., Головіна О., Гулінчук Р. [5], Тимошенко Ю. О. [6], Лісова Р., Парфентьева О., Дмитровська В., Кириленко С. [7;8], Прокопенко Н. С., Фененко П. О. [9], Гук О., Федевич Л., Ливдар М., Бушовська Л., Близнюк А. [10], Тимошенко Ю. О. [11], Петруха Н., Клименко К., Петруха С. [12], Свірко С., Мороз Ю., Хоцький П. [13] та інші.

Їхні праці охоплюють широке коло питань, зокрема взаємозв'язок між фінансовою стабільністю, фіскальною політикою, цифровими трансформаціями та безпековими чинниками розвитку держави. Дослідники підкреслюють, що економічна стійкість фінансової системи є невід'ємною складовою національної безпеки, адже забезпечує здатність держави ефективно протидіяти кризам, підтримувати бюджетну рівновагу, фінансову дисципліну та реалізовувати стратегічні пріоритети сталого розвитку навіть в умовах зовнішніх і внутрішніх загроз.

Метою статті є дослідження стану економічної стійкості та фінансової безпеки України в умовах воєнного періоду, аналіз динаміки основних показників державних фінансів у 2021–2025 рр., зокрема доходів, видатків, дефіциту бюджету, державного боргу та міжнародних резервів, а також визначення ключових індикаторів і порогових значень, що характеризують здатність держави підтримувати макрофінансову стабільність і забезпечувати сталий розвиток національної економіки.

Виклад основного матеріалу. Економічна стійкість сьогодні розглядається як безперервність процесу, його тривалість і довгострокова спрямованість, що підтримується заходами державного регулювання і, що особливо важливо, як система, здатна зберігати фінансову цілісність. Її підтримання забезпечується ефективними заходами державного регулювання, зваженою фіскальною політикою та узгодженістю економічних рішень, що в комплексі створюють захисний механізм протидії внутрішнім і зовнішнім загрозам. Саме такий підхід дозволяє розглядати економічну стійкість у нерозривному зв'язку з економічною безпекою, адже їх спільною метою є гарантування стабільності, безперервності розвитку та поступального руху вперед.

Безпека та стійкість є характеристиками національної економіки як цілісної системи. Ці поняття не слід протиставляти, оскільки кожне з них відображає певний аспект стану та розвитку економіки. Поняття «стійкість» і «безпека» взаємопов'язані, а поняття «розвиток» виступає їх безпосереднім складником. Якщо економіка не розвивається, то зменшується її здатність до виживання, опору внутрішнім і зовнішнім викликам, а також адаптації до нових умов. Тому окремі науковці трактують економічну безпеку крізь призму розвитку. Так, один із підходів визначає економічну безпеку як стан економічної системи, що дозволяє їй розвиватися динамічно й ефективно, виконувати соціальні функції, а державі – формувати та реалізовувати незалежну економічну політику [4, с. 24].

У сучасному науковому дискурсі розвиток дедалі частіше ототожнюється з поняттям «сталий розвиток», який розглядається як єдино можливий ефективний напрям поступу суспільства [5, с.146]. Його три ключові взаємопов'язані складові – економічне зростання, соціальний прогрес і захист довкілля – становлять основу для досягнення цілей людського розвитку.

Безпека, у широкому сенсі, визначається як стан об'єкта в системі його зв'язків з огляду на здатність до стійкого функціонування (самозбереження) в умовах внутрішніх і зовнішніх загроз, а також під впливом непередбачуваних чи важко прогнозованих чинників. Визначаючи безпеку через стійкість, дослідники акцентують увагу на підтриманні певних характеристик функціонування економіки перед несприятливими умовами. Такий підхід можна проілюструвати наступним визначенням: «безпека – це стан національної економіки, що характеризується стійкістю, своєрідним «економічним імунітетом» до впливу внутрішніх і зовнішніх факторів, які порушують нормальний хід суспільного відтворення, знижують рівень життя населення, підвищують соціальну напругу в суспільстві та створюють загрозу самому існуванню держави» [12, с. 57].

Поняття «безпека національної економіки» зазвичай розглядають у межах трьох основних підходів:

- як систему інтересів суспільства, нації, бізнесу та держави;
- як незалежність економіки від дестабілізуючих зовнішніх і внутрішніх чинників – таких, як коливання міжнародних ринків, політичні рішення, кризи чи структурні збої;
- як стійкість національної економіки, економічного розвитку та державних фінансів у цілому [8;9;13].

Особливе значення для нашого дослідження мають саме категорії фінансової стійкості та фінансової безпеки, які разом формують фундамент економічної стабільності держави. Як зазначають Н. С. Прокопенко та ін., економічна стійкість проявляється на мікро- та макрорівнях, охоплюючи як діяльність окремих суб'єктів господарювання, так і функціонування економічної системи держави в цілому [4, с.24]. На мікрорівні цей термін традиційно застосовується до підприємств і характеризує внутрішній стан їхньої економічної збалансованості. Економічна стійкість може бути визначена як форма внутрішнього прояву стабільності економічного стану суб'єкта ринкових відносин, що забезпечує його платоспроможність і ресурсну збалансованість, основою яких є рівновага між активами та пасивами, доходами та витратами, позитивними та негативними грошовими потоками.

За підходом, який обґрунтовує Ю. О. Тимошенко, економічна стійкість є цільовою характеристикою оцінювання реального фінансово-економічного стану суб'єкта, а пошук внутрішніх резервів і механізмів її зміцнення визначає зміст управлінського процесу. Вона передбачає наявність стабільної платоспроможності та кредитоспроможності, що досягаються завдяки ефективному формуванню, розподілу й використанню ресурсів. Стан економічної стійкості, як і рівень стабільності господарського суб'єкта, залежить від результатів управління комплексом чинників, які визначають ефективність його діяльності у ринковому середовищі [11, с.73].

На макрорівні розвиток, економічна стійкість і безпека національної економічної системи залежать насамперед від стану державних фінансів. Стабільність державних фінансів відображає спроможність економіки забезпечувати потреби поточного покоління без загрози для можливостей майбутніх. У цьому контексті поняття економічної стійкості найчастіше застосовується під час аналізу бюджетної політики, адже саме вона визначає здатність держави забезпечувати збалансованість доходів і видатків у довгостроковому періоді. Головним завданням аналізу довгострокової стійкості державних фінансів є виявлення ризиків, що потенційно можуть зумовити необхідність перегляду фіскальної політики або її параметрів.

Як зазначають Прокопенко Н. С. і Гудзь О. Є. [2; 9], для оцінювання рівня економічної безпеки важливими є не стільки абсолютні показники, скільки їх порогові значення. Порогові значення – це критичні межі, недотримання яких порушує нормальний перебіг відтворювальних процесів і спричиняє

появу деструктивних тенденцій у розвитку економіки. Наближення до цих меж свідчить про зростання загроз соціально-економічній стабільності, а перевищення порогових значень означає вхід системи у фазу нестабільності, посилення соціальної напруженості та підрив базових основ безпеки.

Система кількісних індикаторів економічної стійкості дозволяє завчасно сигналізувати про потенційні загрози та вживати профілактичних заходів щодо їх нейтралізації. Найвищий рівень економічної безпеки досягається тоді, коли весь комплекс показників перебуває в межах допустимих відхилень, а досягнення критичних значень одного індикатора не погіршує стан інших. Поза межами порогових значень національна економіка втрачає здатність до динамічного саморозвитку та конкурентоспроможності на внутрішніх і зовнішніх ринках, стає вразливою до експансії зовнішніх капіталів, потерпає від неефективного управління, тінізації та виснаження ресурсної бази.

Дослідження індикаторів економічної стійкості й безпеки державних фінансів має не лише теоретичне, а й практичне значення. У центрі уваги мають бути показники, що відображають динамічність, адаптивність та залежність економічного механізму від зовнішніх чинників. До вихідних індикаторів, що застосовуються для оцінювання стійкості державних фінансів, належать співвідношення державного боргу до ВВП, рівень бюджетного дефіциту, частка видатків розвитку, обсяг державних інвестицій і структура доходів бюджету [6;12]. Ці показники дозволяють визначити межі фінансової стабільності та виявити чинники, що потенційно загрожують економічній безпеці держави.

Розглянемо найважливіші індикатори фінансової безпеки та стійкості з урахуванням вихідних даних, наведених у табл. 1.

Таблиця 1

Показники зведеного бюджету та державного боргу України, 2021-2025 рр.

№ п/п	Показники	2021	2022	2023	2024	2025*
1	Доходи, млрд грн	1 589 377,6	2 162 724,7	2 458 693,9	3 587 789,5	-
2	% ВВП	30,45	41,27	37,61	46,85	-
3	Видатки, млрд грн	1 731 073,0	2 754 713,7	4 045 473,9	4 944 016,4	-
4	% ВВП	33,20	52,59	61,95	64,50	-
5	Кредитування, млрд грн	-3 932,8	-4 773,9	-8 439,3	-5 622,5	-
6	Сальдо бюджету, млрд грн	-143 762,6	-587 239,1	-1 578 340,7	-1 356 014,6	-
7	Дефіцит бюджету, % ВВП	-2,75	-11,32	-24,17	-17,64	-
8	Валовий внутрішній продукт (ВВП), млрд грн	5 190 914	5 239 664	6 537 804	7 658 659	8 466 000
9	Державний борг, млрд грн	2 551 936	3 171 683	4 071 683	6 084 960	8 024 145
10	Держборг / ВВП, %	49,2	60,5	62,3	79,4	91,2

* 2025 – прогнозні показники за станом на 30.09.2025 р.

Джерело: складено авторами за даними [1]

1. Доходи державного бюджету України. Доходи державного бюджету формуються на безоплатній і безповоротній основі відповідно до чинного бюджетного законодавства та класифікації доходів. У процесі їх формування відбувається розподіл частини валового внутрішнього продукту між державою та іншими секторами економіки, що зумовлює виникнення фінансових відносин між державою і платниками податків. Як зазначають Н. С. Прокопенко та ін., доходи державного бюджету є одним із ключових інструментів регулювання економічних процесів, адже саме через податкові та неподаткові надходження держава впливає на рівень споживання, інвестиційну активність і соціальний добробут населення [9, с.27].

Основну частку доходів бюджету України становлять податкові надходження, зокрема податок на додану вартість, податок на прибуток підприємств, акцизний податок, рентні платежі, мито та податки з доходів фізичних осіб. Питома вага податкових надходжень у загальній структурі доходів упродовж 2021–2024 рр. перевищувала 85 %, що свідчить про домінування фіскальних джерел у формуванні державних фінансів. Неподаткові доходи включають адміністративні збори, доходи від власності та підприємницької діяльності, а також офіційні трансферти, зокрема міжнародну фінансову допомогу, яка у 2022–2024 рр. стала одним із ключових компенсаторів бюджетного дефіциту.

За даними Мінфіну, у 2021 р. доходи державного бюджету України становили 1 589,4 млрд грн (30,5 % ВВП), у 2022 р. – 2 162,7 млрд грн (41,3 % ВВП), у 2023 р. – 2 458,7 млрд грн (37,6 % ВВП), а

у 2024 р. планові показники перевищили 3 587,8 млрд грн (46,9 % ВВП) [1]. Динаміка доходів свідчить про суттєве зростання обсягів бюджетних надходжень у воєнний період, зумовлене як підвищенням ролі зовнішніх грантів, так і вдосконаленням адміністрування податків та запровадженням цифрових сервісів у сфері публічних фінансів [9].

Як підкреслює Ю. О. Тимошенко, мета податкової політики держави полягає не лише у фіскальному забезпеченні видатків, а й у підтриманні соціальної та економічної рівноваги, що досягається завдяки оптимальному співвідношенню між податковим навантаженням і економічною активністю [6, с.658]. Держава має не лише акумулювати кошти для фінансування суспільних благ, а й створювати умови для їх сталого відтворення.

Залежність бюджетної системи України від податкових надходжень та зовнішнього фінансування зумовлює потребу в посиленні її внутрішньої стійкості. Коливання обсягів грантових і кредитних ресурсів, зміни макроекономічних параметрів або зовнішньополітичних умов можуть впливати на збалансованість доходної частини бюджету. У цьому контексті важливими стають диверсифікація джерел доходів, удосконалення адміністрування податків, розширення бази оподаткування та розвиток інституцій фінансової прозорості. Саме ці чинники визначають рівень економічної стійкості держави та здатність її фінансової системи протистояти кризовим впливам.

2. Кредитування державного бюджету України. Кредитування державного бюджету відображає операції, пов'язані з наданням бюджетних коштів на поворотній основі. На відміну від видатків, які мають безповоротний характер, кредитування передбачає тимчасове використання державних ресурсів із подальшим їх поверненням до бюджету. Основною метою таких операцій є підтримка державних і місцевих підприємств, фінансування інвестиційних програм, відновлення стратегічних галузей економіки та забезпечення ліквідності державного сектору.

За офіційними даними, у 2021–2024 рр. обсяги кредитування залишалися відносно невисокими порівняно з іншими статтями бюджету, однак у структурі фінансової політики вони виконували важливу стабілізаційну функцію. У 2021 р. кредитування становило –3,9 млрд грн, у 2022 р.: –4,8 млрд грн, у 2023 р.: –8,4 млрд грн, у 2024 р.: –5,6 млрд грн. [1]. Від'ємні значення показника пояснюються перевищенням погашення бюджетних кредитів над новими наданими позиками.

Скорочення обсягів державного кредитування у 2022–2023 рр. зумовлено концентрацією фінансових ресурсів на пріоритетних напрямках – обороні, соціальній підтримці та відновленні критичної інфраструктури. Водночас частина коштів у межах програм кредитування була спрямована на підтримку аграрного сектору, енергетики, малого бізнесу та забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб.

3. Дефіцит державного бюджету України. Дефіцит державного бюджету означає перевищення видатків над доходами та є одним із ключових показників фінансової стійкості економіки. Його динаміка відображає рівень збалансованості державних фінансів, ефективність фіскальної політики та ступінь навантаження на економіку в цілому. Надмірний дефіцит посилює потребу в державних запозиченнях, збільшує борговий тиск і знижує довгострокову стабільність фінансової системи. Водночас різке скорочення дефіциту може призвести до скорочення інвестиційних програм, уповільнення економічного зростання та зниження соціальної підтримки.

За даними офіційної статистики, у 2021–2024 рр. спостерігалось поступове зростання обсягу дефіциту бюджету, що було зумовлено воєнним станом, збільшенням оборонних і соціальних видатків, а також потребами фінансування відновлення інфраструктури. У 2021 р. дефіцит державного бюджету становив –143,8 млрд грн (–2,75 % ВВП), у 2022 р.: –587,2 млрд грн (–11,3 % ВВП), у 2023 р.: –1 578,3 млрд грн (–24,2 % ВВП), у 2024 р.: –1 356,0 млрд грн (–17,6 % ВВП) [1]. Такі показники свідчать про суттєве посилення бюджетного навантаження, що потребувало залучення додаткових фінансових ресурсів з внутрішніх і зовнішніх джерел.

Фінансування дефіциту у воєнний період здійснюється переважно за рахунок зовнішніх офіційних кредитів, грантів і позик міжнародних партнерів, тоді як частка внутрішніх запозичень, зокрема через випуск облігацій внутрішньої державної позики, залишається меншою. У 2023 р. понад половину дефіциту було покрито коштами міжнародної допомоги, що свідчить про критичну роль зовнішньої підтримки у збереженні платоспроможності держави.

Високий рівень дефіциту прямо впливає на динаміку державного боргу. Якщо у 2021 р. загальний державний борг становив 2 551,9 млрд грн (49,2 % ВВП), то у 2024 р. – 6 084,9 млрд грн (79,4 % ВВП), а за прогнозом на 2025 р. очікується подальше зростання до 8 024,1 млрд грн (91,2 % ВВП) [1]. Перевищення дефіциту понад безпечні межі (5–7 % ВВП) підвищує ризики макрофінансової

нестабільності та створює додатковий тиск на валютний і банківський сектори.

Збереження контрольованого рівня дефіциту бюджету потребує раціональної податкової політики, підвищення ефективності адміністрування доходів, оптимізації видатків і поступового переходу до середньострокового планування. Це дозволяє утримувати баланс між потребами економічного розвитку, соціальними пріоритетами та фінансовою стійкістю держави.

4. Державний борг України та співвідношення боргу до ВВП. Державний борг є накопиченим обсягом зобов'язань держави перед внутрішніми та зовнішніми кредиторами. Його формування є закономірним наслідком бюджетного дефіциту та відображає ступінь фінансової незалежності й довіри до державної економічної політики. У структурі державного боргу розрізняють внутрішній (облігації внутрішньої державної позики, державні гарантії, кредити банків) та зовнішній (позики міжнародних фінансових організацій, двосторонні угоди, випуск єврооблігацій) компоненти.

У 2021–2024 рр. відбулося значне зростання обсягів державного боргу, зумовлене фінансуванням воєнних потреб, соціальних програм, відновленням інфраструктури та обслуговуванням попередніх зобов'язань. Згідно з офіційними даними, загальний державний борг України становив:

- 2 551,9 млрд грн у 2021 р.;
- 3 171,7 млрд грн у 2022 р.;
- 4 071,7 млрд грн у 2023 р.;
- 6 084,9 млрд грн у 2024 р.;
- 8 024,1 млрд грн (прогноз) у 2025 р. [1]

Темпи приросту боргу демонструють безпрецедентне навантаження на фінансову систему. Якщо у 2021 р. співвідношення держборгу до ВВП становило 49,2 %, то у 2022 р. цей показник зріс до 60,5 %, у 2023 р. – до 62,3 %, у 2024 р. – до 79,4 %, а за прогнозом на 2025 р. може досягти 91,2 % [1]. Така динаміка свідчить про істотне зростання боргового навантаження та скорочення фіскального простору для інвестиційного фінансування.

Збільшення боргу відбулося переважно за рахунок зовнішніх офіційних позик та грантів, отриманих у межах програм макрофінансової допомоги ЄС, МВФ, Світового банку та партнерських урядів. Водночас частка внутрішнього боргу також зросла у зв'язку з активним розміщенням військових облігацій серед банків і громадян.

Високий рівень співвідношення боргу до ВВП створює потенційні ризики для макрофінансової стабільності, однак водночас у воєнних умовах є вимушеним інструментом підтримання економіки, соціальної сфери та безпеки. Подальше зниження боргового навантаження можливе за умови відновлення економічного зростання, збільшення доходів бюджету та продовження співпраці з міжнародними партнерами на пільгових умовах.

5. Граничний розмір державного боргу та його співвідношення з міжнародними резервами України. Граничний рівень державного боргу та співвідношення його обсягів із міжнародними (золотовалютними) резервами є ключовими показниками боргової безпеки держави. Вони відображають здатність країни своєчасно обслуговувати боргові зобов'язання, підтримувати стабільність національної валюти та зберігати довіру інвесторів. Оптимальним вважається рівень, коли обсяг державного боргу не перевищує наявних міжнародних резервів більш ніж у кілька разів.

Станом на кінець 2024 р. загальний державний борг України становив 6 084,9 млрд грн, а офіційні міжнародні резерви – 43,8 млрд дол. США, що, за середньорічним курсом, еквівалентно близько 1,7 трлн грн. Таким чином, державний борг перевищує обсяг міжнародних резервів приблизно у 3,6 рази. У 2025 р. прогнозується подальше збільшення державного боргу до 8 024,1 млрд грн за одночасного зростання міжнародних резервів до 49,5 млрд дол. США, що становитиме близько 1,9 трлн грн. Отже, співвідношення боргу до резервів збережеться на рівні близько 4:1, що свідчить про значну зовнішню залежність фінансової системи.

Для порівняння, у більшості розвинених економік і країн, що розвиваються, співвідношення державного боргу до міжнародних резервів не перевищує 1–1,5 рази, що забезпечує високий рівень боргової ліквідності. В Україні ж значне зростання боргу пояснюється воєнними витратами, необхідністю фінансування відновлення та соціальних програм, тоді як резерви збільшуються переважно за рахунок зовнішнього фінансування – офіційних кредитів, грантів і валютних надходжень від партнерів.

Згідно з даними МВФ та НБУ, до кінця 2025 р. обсяг міжнародних резервів України коливатиметься в межах 43–49 млрд дол. США, демонструючи позитивну тенденцію до поступового нарощування (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка міжнародних резервів України у 2025 році

Дата спостереження	Обсяг міжнародних резервів, млн дол. США	Відхилення від попереднього місяця, млн дол. США	Темп зміни, %
31.01.2025	43 009,64	-785,71	-1,79
31.03.2025	42 384,25	+2 234,42	+5,57
31.05.2025	44 545,87	-2 144,07	-4,59
31.08.2025	46 035,19	+3 001,51	+9,57
31.10.2025	49 516,27	+2 878,16	+6,17

Джерело: складено авторами за даними [1]

Для наочності, тема зміни відобразимо на рис. 1.

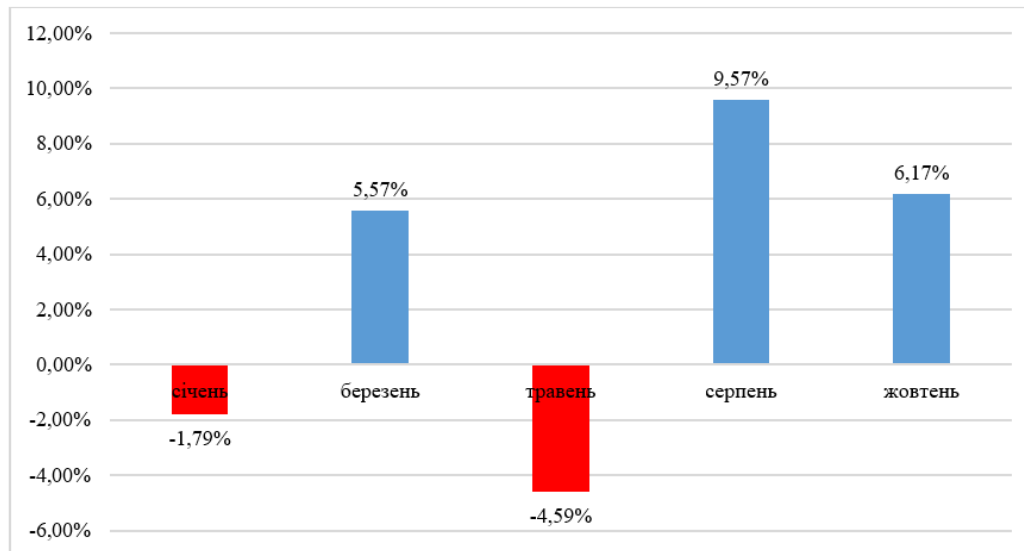

Рис. 1. Темп зміни міжнародних резервів України у 2025 році, %

Джерело: сформовано авторами за даними [1]

Зростання обсягу міжнародних резервів свідчить про підвищення стійкості платіжного балансу та валютної стабільності, проте при нинішньому рівні боргового навантаження країна зберігає підвищені ризики фінансової вразливості. Забезпечення боргової безпеки потребує подальшого збільшення частки пільгових кредитів, реструктуризації зовнішніх зобов'язань та розвитку внутрішнього ринку державних запозичень.

Висновки. Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що проведений аналіз дозволив кількісно окреслити основні індикатори економічної стійкості та фінансової безпеки держави. Наведені показники характеризують реальний стан публічних фінансів, мають кількісне вираження і є найпридатнішими для оцінювання рівня збалансованості державного бюджету, боргового навантаження та ефективності управління фінансовими ресурсами. Розрахунок цих індикаторів дає змогу визначити, наскільки економічна система залишається внутрішньо стійкою, чи здатна вона забезпечувати макрофінансову стабільність без надмірної зовнішньої підтримки, а також у яких напрямках необхідно посилювати механізми бюджетної та боргової політики. Виявлення відхилень від порогових значень створює основу для своєчасного прийняття управлінських рішень, спрямованих на збереження економічної рівноваги.

Таким чином, отримані результати дають підстави вважати, що забезпечення фінансової стійкості держави має залишатися одним із ключових пріоритетів економічної політики, оскільки саме від неї залежить рівень національної безпеки, стійкість бюджетної системи та здатність країни до самостійного розвитку в умовах кризових викликів.

Література

1. Державний борг України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/> (дата звернення: 21.10.2025).

2. Гудзь Ю., Шостаковська А., Майстренко Ю., Козинець А. Фінансові інструменти забезпечення економіко-екологічної безпеки підприємств. *Сталий розвиток економіки*. 2025. № 5 (56). С. 87–92. DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-56-12>.
3. Пузирьова П. В. Механізм забезпечення економічної безпеки у сфері сталого розвитку фінансової системи держави в умовах цифрової економіки та глобалізаційних змін. *Актуальні проблеми економіки*. 2025. № 1 (283). С. 189–204.
4. Прокопенко Н. С., Гудзь О. Є., Тимошенко А. О. Вплив фіскальної політики на розвиток соціальної сфери в Україні в євроінтеграційних умовах. *Економіка і управління*. 2018. № 3. С. 23–33.
5. Bobro N., Vasyliieva N., Suvorova S., Golovina O., Hulinchuk R. Effectiveness of digital integration in the economy and society amid ongoing economic transformation. *International Journal of Organizational Leadership*. 2025. Vol. 14 (First Special Issue 2025). P. 145–158. DOI: <https://doi.org/10.33844/ijol.2025.60469>.
6. Тимошенко Ю. О. Цифрові фінансові технології у структурі банківської системи України. *Наукові перспективи*. 2025. № 10 (64). С. 657–669. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-10\(64\)-657-669](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-10(64)-657-669).
7. Bobro N., Lisova R., Parfentieva O., Dmytrovska V., Kyrylenko S. Digital transformation for cost optimisation and sustainable business operations. *European Journal of Sustainable Development*. 2025. Vol. 14, no. 2. P. 158. DOI: <https://doi.org/10.14207/ejsd.2025.v14n2p158>.
8. Тимошенко А. О. Фіскальна політика України: реалії сьогодення і потреби суспільства в умовах ведення бізнесу на міжнародних ринках. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2017. № 3. С. 77–85.
9. Прокопенко Н. С., Фененко П. О., Тимошенко А. О. Оподаткування криптовалютного бізнесу: реалії і перспективи. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/7_2018/3.pdf (дата звернення: 21.10.2025).
10. Гук О., Федевич Л., Ливдар М., Бушовська Л., Близнюк А. Оцінювання ефективності державної політики розвитку малого й середнього бізнесу: фінансовий аспект. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*. 2024. № 1 (54). С. 174–187. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptr.1.54.2024.4265>.
11. Тимошенко Ю. О. Економічна стійкість держави в умовах кризових викликів. *Modern Science: Research, Economy and Innovation*. Collection of Scientific Papers with Proceedings of the 3rd International Scientific and Practical Conference. International Scientific Unity. October 22–24, 2025. Zagreb, Croatia. P. 71–74. DOI: <https://doi.org/10.70286/isu-22.10.2025.002>.
12. Петруха Н., Клименко К., Петруха С. Українська незламність – стійкість державних фінансів в умовах війни. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2024. № 3 (75). С. 56–72. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2024-75-56-72>.
13. Свірко С., Мороз Ю., Хоцький П. Фінансова безпека країни: значення та багатовекторна роль. *Society and Security*. 2025. № 1 (7). С. 75–80. DOI: [https://doi.org/10.26642/sas-2025-1\(7\)-75-80](https://doi.org/10.26642/sas-2025-1(7)-75-80).

References

1. Derzhavnyi borh Ukrainy [State debt of Ukraine]. Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/> (accessed 21 October 2025).
2. Hudz Yu., Shostakovska A., Maistrenko Yu., Kozynez A. (2025) Finansovi instrumenty zabezpechennia ekonomiko-ekolohichnoi bezpeky pidpriemstv [Financial instruments for ensuring economic and ecological security of enterprises]. *Stalyi rozvytok ekonomiky* [Sustainable Development of Economy], no. 5 (56), pp. 87–92. DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-56-12>.
3. Puzyrova P. V. (2025) Mekhanizm zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky u sferi staloho rozvytku finansovoi systemy derzhavy v umovakh tsyfrovoy ekonomiky ta hlobalizatsiinykh zmin [Mechanism for ensuring economic security in the sphere of sustainable development of the state's financial system under digital economy and globalization]. *Aktualni problemy ekonomiky* [Actual Problems of Economy], no. 1 (283), pp. 189–204.
4. Prokopenko N. S., Hudz O. Ye., Tymoshenko A. O. (2018) Vplyv fiskalnoi polityky na rozvytok sotsialnoi sfery v Ukraini v ievrointehratsiinykh umovakh [Influence of fiscal policy on the development of the social sphere in Ukraine under European integration conditions]. *Ekonomika i upravlinnia* [Economy and Management], no. 3, pp. 23–33.
5. Bobro N., Vasyliieva N., Suvorova S., Golovina O., Hulinchuk R. (2025) Effectiveness of digital integration in the economy and society amid ongoing economic transformation. *International Journal of Organizational Leadership*, vol. 14 (First Special Issue 2025), pp. 145–158. DOI: <https://doi.org/10.33844/ijol.2025.60469>.

6. Tymoshenko Yu. O. (2025) Tsyfrovi finansovi tekhnolohii u strukturi bankivskoi systemy Ukrainy [Digital financial technologies in the structure of the banking system of Ukraine]. *Naukovi perspektyvy* [Scientific Perspectives], no. 10 (64), pp. 657–669. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-10\(64\)-657-669](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-10(64)-657-669).
7. Bobro N., Lisova R., Parfentieva O., Dmytrovska V., Kyrilenko S. (2025) Digital transformation for cost optimisation and sustainable business operations. *European Journal of Sustainable Development*, vol. 14, no. 2, p. 158. DOI: <https://doi.org/10.14207/ejsd.2025.v14n2p158>.
8. Tymoshenko A. O. (2017) Fiskalna polityka Ukrainy: realii sohodennia i potreby suspilstva v umovakh vedennia biznesu na mizhnarodnykh rynkakh [Ukraine's fiscal policy: current realities and societal needs in doing business on international markets]. *Ekonomika. Menedzhment. Biznes* [Economics. Management. Business], no. 3, pp. 77–85.
9. Prokopenko N. S., Fenenko P. O., Tymoshenko A. O. (2018) Opodatkuvannia kryptovaliutnoho biznesu: realii i perspektyvy [Taxation of cryptocurrency business: realities and prospects]. Available at: http://www.investplan.com.ua/pdf/7_2018/3.pdf (accessed 21 October 2025).
10. Huk O., Fedevych L., Lyvdar M., Bushovska L., Blyzniuk A. (2024) Otsiniuvannia efektyvnosti derzhavnoi polityky rozvytku maloho y serednoho biznesu: finansovyi aspekt [Evaluation of the effectiveness of state policy for small and medium-sized business development: financial aspect]. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*, no. 1 (54), pp. 174–187. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.1.54.2024.4265>.
11. Tymoshenko Yu. O. (2025) Ekonomichna stiikist derzhavy v umovakh kryzovykh vyklykiv [Economic stability of the state under crisis challenges]. *Modern Science: Research, Economy and Innovation. Collection of Scientific Papers with Proceedings of the 3rd International Scientific and Practical Conference. International Scientific Unity (22–24 October 2025, Zagreb, Croatia)*, pp. 71–74. DOI: <https://doi.org/10.70286/isu-22.10.2025.002>.
12. Petrukha N., Klymenko K., Petrukha S. (2024) Ukrainska nezlamnist – stiikist derzhavnykh finansiv v umovakh viiny [Ukrainian resilience – stability of public finances under war conditions]. *Vcheni zapysky Universytetu “KROK”* [Scientific Notes of “KROK” University], no. 3 (75), pp. 56–72. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2024-75-56-72>.
13. Svirko S., Moroz Yu., Khotskyi P. (2025) Finansova bezpeka krainy: znachennia ta bahatovektorna rol [Financial security of the country: importance and multivector role]. *Society and Security*, no. 1 (7), pp. 75–80. DOI: [https://doi.org/10.26642/sas-2025-1\(7\)-75-80](https://doi.org/10.26642/sas-2025-1(7)-75-80).